GATVĖS GYVOS

NR. 5 / 2022

Atgimstanti vila Smiltynėje

Slėptuvė, pasakojanti vėl aktualią istoriją

Laisvės žinutė didžiausiuose Lietuvos vitražuose

„Gatvės gyvos“ nuo 2015 m. kviečia vilniečius ir miesto svečius į ekskursijas originaliais maršrutais, suteikiančiais galimybę pažinti miesto erdves už įprasto turistinio tako ribų. Esame gidų komanda, rengianti ekskursijas ne tik senamiestyje ar istoriniuose priemiesčiuose, tačiau ir atokesniuose periferijos rajonuose, nagrinėjanti temas nuo viduramžių istorijos iki sovietmečio pramonės. Į paveldo tyrinėjimus įtraukiame ir vaikus rengdami specialiai jiems pritaikytas ekskursijas ir dienos stovyklas. Šis žurnalas – tai mūsų pasakojimai, kuriuos atrandame kasdien tyrinėdami mus supančią aplinką. Siekiame, jog „Gatvės gyvos“ taptų platforma gyventojų dialogui istorijos, kultūros klausimais, skatintų domėjimąsi ir sąmoningą požiūrį į įvairialypį paveldą.

Norėtumėte žurnalui pasiūlyti savo temą? Susisiekime!

Redaktorė: Viktorija Bružaitė-Kazlauskienė

Dizainerė: Anaida Simonian

Viršelis: Artūro Žuko nuotr., slėptuvės „Automatika“ įėjimas.

Leidėjas: VšĮ „Gatvės gyvos“

Bendradarbiavimas ir reklama: info@gatvesgyvos.lt

gatvesgyvos

www.gatvesgyvos.lt

ISSN 2669-2066

Tiražas 2000 egz. (platinamas nemokamai)

Visos teisės saugomos. Leidinio turinį draudžiama kopijuoti, atkurti ar kaip kitaip platinti be raštiško VšĮ „Gatvės gyvos“ sutikimo.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Projektui „Nykstantis ir atgimstantis: kultūros paveldas šiuolaikinio žmogaus rankose“ skirta 5000 eurų.

Žurnalo rengimui stipendiją skyrė

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

PAVELDO PASAKOJIMAI, ĮKVEPIANTYS TYRINĖTI IR IŠSAUGOTI.

4 **ŠEŠIOLIKA HELENOS METŲ**

Atgimstanti vila Smiltynėje.

14 **AKTUALI KAIP NIEKADA**

Autentiška šaltojo karo slėptuvė-muziejus kviečia leistis po žeme.

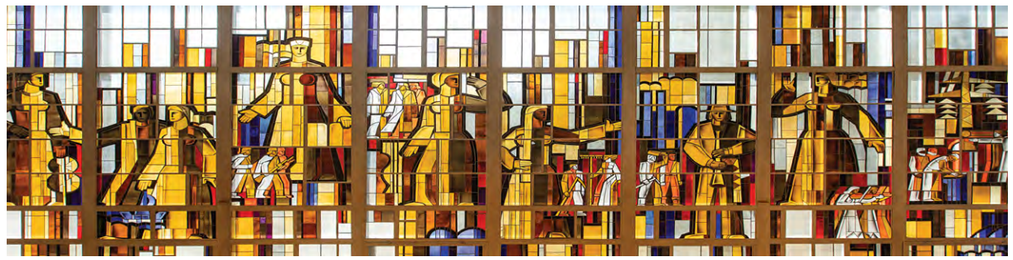

20 **PAGAVĘ SAULĖS SPINDULIUS**

Laisvės žinutė didžiausiuose Lietuvos vitražuose.

30 **NEPAILSANTIS TIKĖJIMO FENOMENAS**

Stebuklai ir gyvas pamaldumas Šiluvoje.

36 **KULTŪROS IR GAMTOS LOBIŲ TYRINĖJIMAI VAIKAMS**

Vasara po atviru dangumi su „Gatvės gyvos vaikams“.

ŠEŠIOLIKA HELENOS METŲ

Laura Misiūnaitė
Artūro Žuko nuotr.

Konstruodami išgalvotą pasakojimą kuriame personažo arką. Ją sudaro veikėjo pažinimas ir charakterį keičiantys įvykiai. Nuotykių romanuose robinzonai kruzai iškeliauja iš negyvenamų salų kitokie, nei atvyko. Šimtametė vila „Helena“ – tai Snieguolės Kerpienės nuotykis, kupinas išbandymų ir keičiantis požiūrį į gyvenamąją aplinką.

Vila „Helena“ – daugiau nei prieš šimtmetį susiformavusio Smiltynės vilų kvartalo dalis.

Išblukęs Smiltynės paveikslas

Vilos savininkę Snieguolę susitinku šalia naujosios perkėlos Smiltynėje tada, kai nuvylė interaktyvūs žemėlapiai. Juose vila kartais atsiranda pakeliui į Jūrų muziejų, ant kalvos už medžių, kartais stovi ten, kur turi stovėti. Na, o man gėda, nes dar kartą suprantu, kaip nepažįstu šios vietos.

Užaugau ir gyvenu nuo pajūrio nutolusi keliais šimtais kilometrų, tad čia turbūt esu praleidusi tiek laiko, kiek statistinis Didžiosios Lietuvos gyventojas. Nuo pat mažens su tėvais atostogavome Šventojoje, Juodkrantėje, vėliau pajūrio geografija kiek išsiplėtė, tačiau Smiltynė ir teliko ta tranzitine erdve iki Neringos grožių su vienintele stotele prie muziejaus. Tiesa, šį kelią nesąmoningai visada stengiuosi įveikti kuo skubesniu žingsniu, jis nemalonus: siauroki šaligatviai, mašinų (ir turistinių traukinukų) baidymasis, vasarą be pavėsio kepinanti saulė tau kiekvieną minutę primena, kad neturėtum čia vaikščioti – važiuotas visur gudresnis!

Žinoma, vietos tokios tampa ne iš blogų kėslų, o dėl praktinių priežasčių, kurių netramdo ilgalaikės vizijos ir vystymo idėjos. Atrodo, situacija pamažu kinta: senos, saugomos vilos atsinaujina, peizaže dominuojantis Kurhauzas pradedamas iš esmės tvarkyti, viešojoje erdvėje vis aktyviau ir garsiau diskutuojama apie patrauklesnį Smiltynės veidą.

Taigi, kai po nevykusių vilos paieškų Snieguolė pasitinka mane prie perkėlos, patraukiame į pietinę Smiltynės dalį, kur, atrodo, esu vaikščiojusi tik kartą kitą. Smiltynės paveikslas mano mintyse pildosi ir plečiasi.

Namai, kuriuose slypi istorijos

Pakeliui vilos link Snieguolė papasakoja apie save. Ji gimė ir augo žemyninėje pamario dalyje, 2005 metais su vyru įsigijo vilą ir iki tol niekada nesidomėjo istorija. Sovietinės pamokos apie kažkelintą kompartijos suvažiavimą, matyt, taip pat neprisidėjo prie istorijos veikėjų patrauklumo, tad Snieguolė niekada nesižvalgė atgal. Naujakuriams atvykus į Smiltynę tas keistas gražios aplinkos paslaptingumas privertė aiškintis, kodėl namai ten atrodo taip, kaip atrodo. Arba senosios vilos atveju turėtų atrodyti iš tikrųjų.

O ji atrodė nekaip. Įžengus pro duris į akis krito

Skirtingų laikmečių žymes išlaikę laiptai veda į privačius kambarius.

„Buržuazinė“ vila judėjo klasikiniu pertvarkų keliu: atėjus sovietams prabangūs namai nusavinami, jais naudojasi žmonės, nematantys šio pastato kaip savo ar saugotino.

gausiai tapetuotos plonos kambarių pertvaros, be jokių tyrimų liudijusios apie čia įrengtus komunalinius butus. Žinoma, kad sovietmečiu vieno šeimininko neturintys namai nebuvo tinkamai prižiūrimi. Toks nejaukus daugiabutis vėliau priklausė „Žalgirio“ sporto komitetui, tad vasaromis čia poilsiaudavo buriuotojai. Taigi „buržuazinė“ vila judėjo klasikiniu pertvarkų keliu: atėjus sovietams prabangūs namai nusavinami, jais naudojasi žmonės, nematantys šio pastato kaip savo ar saugotino.

Siauros durys, tamsūs koridoriai viduje leido greitai užmiršti, kad stovi dar prieškariu statytoje viloje. Tad nenuostabu, kad restauracijos klausimas „kaip turi atrodyti“ galų gale nuvedė istorinių svarstymų, kokiems žmonėms ir kodėl ši vila buvo statyta, link. Naujieji savininkai pastato atnaujinimo darbus pradėjo archyvuose. Rašydama šį straipsnį, istoriją skaitau ir aš.

Juodkrantę kopijuojantis kurortas

Įdomu ir keista, kad ne itin malonus Smiltynės kaip tranzitinės vietos apibrėžimas istoriškai yra visiškai teisingas: Smiltynė (vokiškai vadinta Sandberg arba Sandkrug) nuo viduramžių buvo vienas iš pašto punktų tarp Rygos ir Karaliaučiaus. Iki pat XIX amžiaus

Įspūdingi arkiniai erkerio langai atveria Klaipėdos ir marių panoramą.

Išgriovus komunalinių butų pertvaras pirmajame aukšte įrengta salono erdvė ir uždara virtuvė – taip, kaip būtų patikę pirmiesiems vilos šeimininkams.

II pusės čia testovėjo kelios žvejų sodybos, karčema. Vėliau ėmė vystytis urbanistinė Smiltynės struktūra, pastatoma 107 metrų ilgio krantinė. Amžių sandūroje Smiltynė priskiriama Klaipėdos miestui, čia įrengta keleivinė perkėla. Keliems dešimtmečiams ši vieta tampa populiariu kurortu. Pastatomas ir kurhauzas – prabangus viešbutis su kavinėmis ir vasaros estrada, kelias pajūrio link veda pro drožinėto medžio pavėsines, o pietinėje dalyje pradeda formuotis vasarnamių kvartalas.

Smiltynės vilų architektūrai tiesioginiu įkvėpimo šaltiniu tapo Juodkrantė, tuo metu jau turėjusi solidaus kurorto vardą. Šalia jugendo estetikos neretai minimas šveicariškas vilų stilius. Tai – vokiškuose kraštuose, Skandinavijoje ir kitur paplitusi romantinė Gražiosios epochos mada, kai buvo kopijuojami ar savaip perkuriami tradiciniai šveicariški kalnų nameliai. Tokią architektūrą apibrėžia sunkūs, nuožulnūs stogai plačiais kraštais, nekuklūs balkonai, langų gausa ir medinis dekoras. Naudojami medžio raižiniai ir dekoratyvinės dailylentės, dėliojamos horizontaliai, vertikaliai ar įstrižai. Taip sukuriamas dekoratyvus medžio ritmas, mūsų galvoje net nesąmoningai siejamas būtent su erdvių ir šviesių vasarnamių architektūra. Lietuvoje šiam stiliui priskiriamos kelios vilos Druskininkuose (pavyzdžiui, vila „Maurė“), Palangoje (garsusis „Anapilis“), Juodkrantėje (Juodkrantės kurhauzu vadinama vila „Flora“). Taip į Smiltynę per Juodkrantę atkeliavo gabalėlis Alpių gyvenimo.

Smiltynės vilų architektūra įvairi, o mūsų pasakojimo žvaigždę galima apibūdinti kaip karkasinės konstrukcijos pastatą, papuoštą smulkiu dailylenčių raštu, kukliais medžio raižiniais ir įspūdingu erkeriu. Apgailėtinos būklės fasado apdailos lentos buvo nuardytos ir atiduotos restauracijai, dabar atnaujintos laukia savo eilės kitame namo tvarkymo etape.

Svarbūs vilos gyventojai

Snieguolė su džiugia nuostaba stebėjo, kaip prieš jos akis atsiveria namo gyventojų istorijos. Su istorikų, muziejininkų pagalba išsiaiškino, kad vilą Smiltynėje statęsi naujakuriai – jau šiame krašte žinomos vokiečių šeimos. Vilą 1905 metais pasistato ir čia apsigyvena Wilhelmo Walterio Anckerio šeima. Ši pavardė Mažosios Lietuvos istorijos žinovams puikiai pažįstama. Anckeriai – norvegų medienos pirklių šeima. Wilhelmo brolis Ernstas buvo apylinkėse žymus ir labai gerbiamas rusniškis, rūpinęsis vargstančiais lietuvninkais ir itin prisidėjęs prie Rusnės pylimų, apsaugančių nuo potvynių, statybos. Judviejų senelis žvejybos prižiūrėtojas Wilhelmas Ernstas Beerbohmas sugalvojo bene žinomiausią Kuršių marių pakrančių gyvenviečių simbolį – Kuršių (Kurėnų) vėtrungę, naudotą bene šimtą metų žvejų laivams žymėti.

W. W. Anckeris namus parduoda vos po penkerių metų, juos įsigyja Hermanas Wilhelmas Willy Siebertas (Zybertas) su žmona Helene, kurios vardu pavadinama pati vila. Zyberto pavardė šiame krašte siejama su spaustuve ir leidykla. Hermano tėvas Friedrichas Wilhelmas įkūrė garsiąją spaustuvę, veikusią Šilutėje ir Klaipėdoje. Mirus tėvui, jos savininku tampa Hermanas Wilhelmas, į spaustuvės veiklą įsitraukia visi šeimos nariai. Spaustuvėje buvo leidžiamos knygos ir smulkūs leidiniai lietuvių ir vokiečių kalbomis, taip pat ir seniausias Klaipėdos laikraštis „Memeler Dampfboot“ (vok. Klaipėdos garlaivis). Po Antrojo pasaulinio karo laikraščio leidyba tos pačios šeimos narių atnaujinta jau Vokietijoje: leidiniai keičia šalis, bet Zybertų nepalieka.

Paskutinė čia gyvenusi Zybertų atžala Charlotte Sophie Gusovius prasidėjus karui kartu su dviem mažamečiais vaikais pasitraukia į Vokietiją. Viloje

Snieguolė Kerpienė viloje augina anūkių taip mylimus triušius.

Vilos veranda turi net 12 ypatingos formos langų, čia išlaikytos ir autentiškos lubos.

lieka gyventi tik šeimos tėvas Hansas Gusovius, tęsęs vandens policininko tarnybą Klaipėdoje. Tai liudija daugiau nei šimtas laiškų, siųstų šeimai iš vilos karo metais. Šį brangų istorinį šaltinį Klaipėdos Ievos Simonaitytės bibliotekai prieš porą metų padovanojo Charlotte ir Hanso duktė Karina Gogolka, šią vasarą vėl planuojanti sugrįžti į Klaipėdą. Snieguolė tikisi su ja pasimatyti, galbūt – ir joms abiem brangių namų svetainėje.

Atkurti, ką norėtų matyti pirmieji gyventojai

Pastato istorijos išmanymas gelbsti svarstant restauracijos galimybes, kai nėra išlikusių architektūrinių šaltinių. Vila „Helena“ originalių vidaus planų neturi, tad čia gyvenusių žmonių pažinimas leidžia suprasti, kaip galėjo atrodyti juos supanti erdvė. Aristokratiškus įpročius puoselėję pasiturintys medienos pirkliai ir spaustuvininkai galėjo reguliariai priimti svečius, o tam būtina didelė erdvė. Tokio statuso žmonės taip pat samdė pagalbininkus buityje. Šios dvi aplinkybės leido Snieguolės šeimai apsispręsti pirmą vilos aukštą renovuoti išgriaunant sovietinių komunalinių butų pertvaras. Toks suskirstymas nenatūraliai dalijo erdvę, į kai kuriuos kambarius nepatekdavo dienos šviesa. O tai išties ironiška pastate, kuriame vien pirmo aukšto veranda turi 12 langų.

Atkūrus vientisą saloną apsispręsta įrengti ir erdvią, tačiau uždarą virtuvę su atskiru išėjimu į lauką. Jau ir mano akyse viskas atgyja: salone renkantis svečiams, virtuvėje užsidariusi duris netrukdoma pluša virėja su pagalbininkais.

Snieguolė pakviečia pakilti į antrąjį aukštą. Užlipusios

> **Nuolat čia gyvena tokie žmonės, kuriems patinka tie vėjai ir lietūs, banguojančios marios ir šniokščianti jūra. Čia tampi gamtos dalimi.**

puikiais besisukančiais laiptais patenkame į privačius kambarius. Šonuose išsidėstę miegamieji ir vonios kambarys, o per vidurį nuostabiausią marių vaizdą tarsi paveikslo rėmas atveria erkeris su plačiais arkiniais langais. Erkeris – tai išsikišusi fasado dalis, o tai reiškia – šaltesnė nei kitos patalpos, tad naudojama tik šiltuoju sezonu. Šalta ar ne, tačiau vaizdas pro langą verčia pritariančiai linksėti galva dėl tokio statytojų sumanymo.

Paklausta, ar šiais laikais Smiltynėje gyventi gera, Snieguolė nedvejoja: nuolat čia gyvena tokie žmonės, kurie ne tik nebijo blogo oro Kuršių nerijoje, bet ir mėgaujasi tuo. Kiekvienam patinka tie vėjai ir lietūs, banguojančios marios ir šniokščianti jūra. Čia tampi gamtos dalimi. O jei pasiilgsti miesto, bendravimo, teatro ar senamiesčio kavinės, susisiekimas labai paprastas. Klaipėda yra labai lengvai pasiekiama. Nei Nida, nei Juodkrantė neturi galimybės tiek duoti žmogui, kiek šitas kampas gali.

Nauji vilos istorijos puslapiai

Šešiolika metų. Tiek laiko tęsiasi vilos Smiltynėje restauracija. Suremontuota vila, nuo kurios apvalyta sovietinė praeitis, vis dar laukia rekonstrukcijos pabaigos. Per tiek laiko jos savininkė Snieguolė spėjo pamilti istoriją, ištyrinėjo pastatą ir kultūrinį jo kontekstą bei suprato apie savo laiko ir išteklių ribotumą. 2005 metais prasidėjusiam gyvenimo etapui atėjo laikas padėti tašką.

Snieguolė, likusi gyventi viena, šiemet nutarė vilą parduoti. Autentiška restauracija, kai keičiamos tik visiškai nusidėvėjusios konstrukcijos ir apdailos dalys, kainuoja triskart daugiau nei įprastas tokio paveldo objekto tvarkymas. Rekonstrukcijos sąnaudos, deja, net optimistiškai žiūrint perauga dabartinės šeimininkės realias galimybes sutvarkyti pastatą. Tai jau turės atlikti būsimi vilos naujakuriai. Telieka pasidžiaugti, kad juodžiausias darbas jau atliktas: istorija žinoma, architektūra ištirta, į Kultūros vertybių registrą vila įtraukta dar 1996 metais. O Snieguolė rami. Jai tai – jau praeitas gyvenimo etapas. ■

Pažinti daugiau vilų istorijų galite keliaudami „Gatvės gyvos“ audiogido maršrutais Palangoje, Druskininkuose, Birštone, Kačerginėje. Atsisiųskite nemokamą programėlę ‚Google Play“ ar „App store“.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

GATVĖS GYVOS

Programėlė nuolat pildoma naujais maršrutais!

ANDROID APP ON Google play

Download on the App Store

GATVĖS GYVOS AUDIOGIDAS

www.gatvesgyvos.lt/audiogidas

Atraskite kurortų istorijas! Įgarsintos ekskursijos Jūsų telefone:

- **KLAIPĖDA.** Pirmasis pasimatymas su uostamiesčiu
- **PALANGA.** Po žinomiausią Lietuvos kurortą
- **KAČERGINĖ.** Kur ilsėjosi tarpukario elitas?
- **DRUSKININKAI.** Stebuklingo vandens gimtinė
- **BIRŠTONAS.** Kur sveikatintis siūlė Vaižgantas?

Maršrutai žemėlapyje
Maršrutų sąrašas
Apie programėlę

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
GATVĖS GYVOS

AKTUALI KAIP NIEKADA

Albertas Kazlauskas

Slėptuvė „Automatika“, kurią įsigijome su tikslu išsaugoti ją kaip istorinio paveldo objektą 2019-aisiais, vėl dėmesio centre. Siaučiant koronaviruso pandemijai, papasakojau apie tai, kaip sovietai buvo sumanę slėptuves panaudoti priešo bakteriologinės atakos atveju (žr. 2021 m. žurnalą Nr. 2). Karantinas, kaukės, dezinfekcija... Keisti sutapimai, apie kuriuos nė nenumanėme tais, rodos, tolimais 2019-aisiais. O už lango jau 2022-ieji. Karas Ukrainoje. Miestų bombardavimai. Tūkstančiai civilių požemiuose. Slėptuvės vėl tampa aktualios. Lietuvoje, tikėkimės, tik kaip istorinis objektas.

Šviečianti nuoroda padeda orientuotis tamsoje ir surasti kelią į slėptuvę. Tamtam.ee nuotr.

Ekskursijų dalyviai slėptuvėje gali pamatyti didžiąją dalį autentiškų artefaktų, kurie būtų aktualūs karo atveju.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, ramybė truko neilgai. Konfrontacija tarp kapitalistinių Vakarų ir socialistinių Rytų vis aštrėjo. JAV ir SSRS varžėsi ne tik olimpinėse žaidynėse, bet ir kurdamos vis modernesnę ginkluotę. Didėjant branduolinių galvučių skaičiui ir neslūgstant įtampai, tapo aišku, kad ginklai gali būti ne tik sandėliuojami, bet ir panaudojami realiai. Visuotinė karų istorija rodo, kad kuo labiau žengiame į priekį, tuo didesnių nuostolių patiria nebe kariuomenės, o paprasti civiliai gyventojai. Tad inžinieriams po Antrojo pasaulinio karo įgavus pagreitį kuriant vis pavojingesnę ginkluotę, spėriai imtasi spręsti civilių apsaugojimo problemą masinio naikinimo ginklo panaudojimo atveju. Skirtingose šalyse taikyti skirtingi būdai. Suomiai kaip slėptuves numatė naudoti miesto požeminius tunelius, šveicarai visus šalies gyventojus būtų pajėgūs sutalpinti pastatų rūsiuose. Jungtinėse Amerikos Valstijose statant slėptuves buvo labiau orientuojamasi į karinės, politinės vadovybės ir kitų aukšto rango asmenų apsaugą, todėl natūraliai išsivystė gana platus visiškai privačių slėptuvių po individualiais namais tinklas. Įdomu, kad kaip potencialios apsaugos vietos būtų tarnavusios išeksploatuotos šachtos – jų Amerikoje begalė.

Sovietų Sąjungoje, kuriai penkis dešimtmečius priklausė ir Lietuva, slėptuvių buvo pristatyta dešimtys tūkstančių. Tokio dydžio miestuose kaip Vilnius jų būdavo apie trejetą šimtų. Vienas svarbiausių kriterijų – pasiekiamumas. Kariniai veiksmai gali prasidėti netikėtai, todėl gyvybiškai svarbu priedangą rasti kaip įmanoma greičiau, o ne stovint kamščiuose ar blaškantis viešajame transporte. Tad absoliuti dauguma slėptuvių buvo įrengtos ten, kur žmonės būna dažniausiai, – darbe arba namie. Specialiai paruoštų slėptuvių po daugiabučiais namais daugiausia galime rasti ankstyvojo sovietmečio, stalinizmo epochos statiniuose. Vėliau gyvenamuosiuose rajonuose, tokiuose kaip Baltupiai ar Fabijoniškės, visaverčių slėptuvių buvo planuojama statyti tik po vieną, o gyventojus numatyta arba evakuoti, arba juos laikinai pridengti tų pačių daugiabučių arba visuomeninių pastatų rūsiuose, požeminiuose garažuose ir pan. O tankiausią ir rimčiausią slėptuvių tinklą turėjo gamyklos – juk jose ne tik triūsė daug žmonių, bet neretai darbas virdavo trimis pamainomis visas 24 valandas. Tad buvo visiškai įprasta kiekvienai gamyklai turėti po slėptuvę, į kurią nelaimės atveju darbuotojai patektų akimirksniu. Yra pasitaikę atvejų, kai kelios smulkesnės gamyklos dalijosi viena bendra slėptuve arba, priešingai – viena gamykla turėjo net kelias nuosavas slėptuves (pavyzdžiui, „Lelija“). Mūsų slėptuvė taip pat priklausė vienai iš pramonės įmonių – sovietmečiu ji vadinosi gana griozdišku Vilniaus montavimo SZMA valdybos vardu, nepriklausomybės laikais – AB „Lietuvos automatika“.

Šiandien mūsų ekskursijų dalyviai gali pamatyti didžiąją dalį autentiškų artefaktų, kurie būtų aktualūs karo atveju – keliolikos metrų ilgio požeminį tunelį, kuriuo į slėptuvę patenkama per avarinį išėjimą. Funkcionuoja ventiliacijos įranga, kurią vadiname slėptuvės „plaučiais“, – nepaisant puikių sandarumo rodiklių, žmogui išbūti termose be deguonies ilgai neįmanoma, todėl dėl sudėtingos vamzdžių, variklių ir filtrų sistemos būtume gavę šviežio oro. Spintose – tvarkingai pagal paskirtį surikiuoti išgyventi būtini daiktai: medikamentai, ilgo galiojimo maistas, dujokaukės, dozimetrai ir kiti žvalgybos prietaisai. Žinoma, visa iš sovietmečio, todėl šiandien naudoti netiktų – tai muziejinio pobūdžio eksponatai. Kadangi

Nusileidimas į slėptuvės požemį. Tamtam.ee nuotr.

Ekskursijų metu dalyviai turi galimybę patys išbandyti daugelį slėptuvės mechanizmų. Artūro Žuko nuotr.

slėptuvėje galimai būtų tekę pabūti kelias paras, tuo tikslu pasirūpinta ir miegu – turime autentiškus gultus-stelažus, kurie nepasižymi komfortu, tačiau mūsų gidui Pavelui yra tekę nakvoti slėptuvėje ir, jo teigimu, išsimiegoti įmanoma – svarbu nusiteikti, kad tai ne 5 žvaigždučių viešbutis.

Mūsų slėptuvė – išsaugota kaip gana autentiška. Tačiau kitas sovietines civilinės gynybos slėptuves 2022-aisiais Lietuvoje aptinkame stipriai pasikeitusias. Vienur įrengti boulingai („Žirmūnų boulingas“), kitur – sporto klubai (Vytenio g. 46B), trečiur – tai kitu turiniu užpildytos sandėliavimo patalpos. Kai kur slėptuvės tiesiog apleistos, užtvindytos arba nugriautos. Taip yra todėl, kad nūdien slėptuvės Lietuvos civilinės saugos sistemoje nebėra naudojamos, todėl jas dažniausiai valdo privatūs savininkai, patys sprendžiantys jų likimą. Štai ir mūsų turimos slėptuvės Registrų centro dokumentuose rašoma, kad tai – tiesiog „kitos paskirties“ (pagalbinio ūkio) patalpa, neturinti jokio kito atskiro statuso. Žinoma, kadangi teorinė galimybė slėptuvę panaudoti pagal pirminę paskirtį dar egzistuoja, mes esame numatę neatlygintinai suteikti priedangą gretimų loftų gyventojams, kurie kaip tik įsikūrė buvusios „Automatikos“ įmonės pastatuose. Istorija tarsi apsisuko ratu, tik dabar slėptuvė – ne darbininkams, o gyventojams. Tikimės, kad panaudoti pagal paskirtį jos niekada neprireiks.

O mes kviečiame aplankyti Šaltojo karo slėptuvę „Automatika“ ir pasižiūrėti į šį įtemptą laikotarpį iš istorijos mėgėjo perspektyvos. ■

Platesnę informaciją apie ekskursijas slėptuvėje rasite svetainėje www.sleptuve.lt

DĖMESIO! Pirkdami bilietus į viešas ekskursijas „Paysera Tickets“ sistemoje, nepamirškite pasinaudoti 10 proc. **nuolaidos kodu ŽURNALAS**.

Slėptuvėje išlikusios septynerios autentiškos hermetinės durys. Artūro Žuko nuotr.

PAGAVĘ SAULĖS SPINDULIUS

III DALIS: DIDŽIAUSI VITRAŽAI

Irutė Tumaitė
Martyno Plepio nuotr.

Šiandien laisvė – viena svarbiausių aktualijų. Nepriklausomybės tema atsispindėjo ir daugelio menininkų darbuose, kai ji atrodė tokia sunkiai pasiekiama. Tad šį pasakojimą skiriu pažinčiai su įspūdingo dydžio stiklo darbais, kurių kiekvienas savaip spinduliuoja laisvę.

Beveik 200 kvadratinių metrų dydžio kūrinys „Nenugalėtoji Lietuva“ įprasmino Kauno IX forte vykusių žiaurių nusikaltimų istoriją.

Pažvelgus iš arčiau atsiskleidžia įdomi iš skirtingų tūrių sudaryta vitražo konstrukcija.

Nenugalėtoji Lietuva

Džiaugiuosi, kad šis pasakojimas atkreips dėmesį į vieno žymiausių Lietuvos vitražo kūrėjų Kazio Morkūno kūrybą. Vienas meniškiausių ir didžiausių jo darbų puošia Kauno IX forto muziejaus interjerą. 1984 metais sukurtas beveik 200 kvadratinių metrų dydžio vitražas įprasmino Kauno IX forte įvykdytus šiurpius nusikaltimus. „Nenugalėtieji“ atkūrus nepriklausomybę, muziejininkų siūlymu, pervadintas į „Nenugalėtoji Lietuva“, taip pagerbiant ne tik fašizmo, bet ir sovietinio režimo aukų atminimą.

Didžiuliame stiklo kūrinyje atsikartojantis degantis raudonis, susiduriantis su šalta mėlyna spalva, sukuria labai dramatišką ir paveikų paveikslą. Deja,

> **„Vitražų montavimo procesas – labai įtemptas, kol nesumontuoji viso kūrinio, nematai visumos ir nežinai, ar rezultatas tenkina.“**

pastaraisiais dešimtmečiais muziejaus lankytojai nematydavo tokio vitražo vaizdo, koks buvo sumanytas kūrėjo, – dėl taupymo darbas nebūdavo visiškai apšviečiamas (iš viso turėtų degti 2 000 kaitrinių lempučių!). Pasak menininko dukters Jūratės Morkūnaitės, tėtis sakydavo, kad tai vienintelis jo darbas, kurio nenori aplankyti, mat dėl apšvietimo trūkumo neatsiskleidžia visas jo grožis. Apskritai J. Morkūnaitė teigia savo tėtį buvus tikrą maksimalistą. K. Morkūnas vitražų gamybos ir montavimo proceso metu iš meistrų reikalaudavo aukščiausios kokybės. „Jeigu tėtis matydavo, kad montuojant darbą kažkas negerai, dažnai meistrams mokėdavo papildomai iš savo honoraro, kad tik būtų pasiektas geriausias rezultatas. Jis buvo perfekcionistas, todėl labai sunkiai priimdavo nesėkmes. O vitražų montavimo procesas – labai įtemptas, kol nesumontuoji viso kūrinio, nematai visumos ir nežinai, ar rezultatas tenkina. Tapytojai neretai turi prabangą darbą pataisyti proceso metu, t. y. užtepdami ant viršaus dažų, o vitraže norint ką nors pakeisti reikia gaminti ir degti naują detalę.“

Tačiau muziejaus istorijos skyriaus vedėjas Vytautas Petrikėnas mane nuramino. „Po rekonstrukcijos vitražas bus apšviestas visu pajėgumu, bus atnaujinta ir visa kūriniui reikalinga apšvietimo sistema, todėl laukti darbų pabaigos tikrai verta – galėsite pamatyti originaliai sumanytą vitražo vaizdą.“ V. Petrikėnas pasidalijo, kad iki šiol „Nenugalėtoji Lietuva“ būdavo pirmas objektas, kuris pasitikdavo lankytojus įėjus į ekspoziciją, tačiau po rekonstrukcijos muziejaus planuose ne tik erdvės pasikeitimai, bet ir pokyčiai ekskursijos maršrute. „Norime, kad vitražas būtų paskutinis ekspozicijos eksponatas, užbaigiantis lankytojų patirtį. Šis menininko darbas tikrai vertas būti vyšnia ant torto“, – dalijosi istorikas.

> **„Saulės mūšio“ piešinio fragmentas daugiau nei 20 metų puošė tėčio studiją.“**

Saulės spindulių mūšis

Dar vienas įspūdingo dydžio K. Morkūno vitražas laukia Šiauliuose. „Saulės mūšis 1236“ iš tų nedaugelio atvejų, kai pasikeitus pastato paskirčiai vienas pagrindinių interjero elementų buvo išsaugotas. Stiklo darbas buvo sukurtas kino teatrui „Saulė“, tačiau naujiems erdvės savininkams (dabar čia veikia koncertų salė) nekilo jokių minčių istorinės tematikos kūrinį išmontuoti.

K. Morkūno vitražas atidengtas 1986 metais ir dedikuotas Šiaulių miesto 750-ojo jubiliejaus progai. „Šia proga šiauliečiai norėjo statyti atskirą pastatą – memorialą, kuriame būtų vitražai, bet tikriausiai bijojo Maskvos, kad neleis. Kadangi laiko buvo nedaug, atsitiktinai kilo mintis vitražą sukurti kiekvienam šiauliečiui gerai žinomo kino teatro „Saulė“ erdvėse ir taip pažymėti miestui svarbią datą“, – atsiminimais dalijosi menininko dukra.

Nepaisant laikotarpio, 200 kvadratinių metrų darbe K. Morkūnas drąsiai vaizdavo istorinį Lietuvai įvykį. Šį savo kūrinį menininkas labai mylėjo. „Saulės mūšio“ piešinio fragmentas daugiau nei 20 metų puošė tėčio studiją. Kai jis organizuodavo asmenines darbų parodas, Šiaulių vitražo piešinys būdavo neatsiejamas eksponatas. Jis tėčiui buvo be galo brangus“, – apie mylimiausią tėčio darbą pasakojo J. Morkūnaitė.

Šviesos šventė

Dar vieną įspūdingo dydžio vitražą K. Morkūnas 1981 metais sukūrė žinomų Lietuvos architektų A. ir V. Nasvyčių suprojektuotų Seimo rūmų interjere (buv. Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo rūmai). Pasak architektų, buvo nutarta, kad Seimo rūmų interjeruose nebus jokių puošnių sietynų, auksinimų,

„Karį išvaduotoją mes įdėjome po laiptais, jis ir dabar yra be jokių penkiakampių, sovietų atributikos – guli sau ir niekas jo nemato.“

„juk deputatai – piliečių tarnai, čia reikia ne puošnumo, bet rimties“. Tad vitražas „Šventė“ tapo vienu iš pagrindinių interjero akcentų, kuris užima reikšmingą vietą pirmo aukšto fojė. Prisimenu savo ekskursijas po Seimo rūmus, kurias prieš keletą metų turėjau galimybę vesti. Šis saulėto kolorito stiklo kūrinys buvo vienas tų interjero elementų, ekskursantams palikdavusių didžiausią įspūdį.

Pats K. Morkūnas yra pasakojęs, kaip su architektų Algimanto ir Vytauto Nasvyčių pagalba pavyko įgyvendinti vitražo idėją: „Jau šioks toks atšilimas jautėsi, tad pagalvojome, negi mes tą sovietinę istoriją kelsime, juk ne 7-asis ar 8-asis dešimtmečiai. Žinote, su Nasvyčiais labai paprasta – vienas pradeda kalbėti, kitas baigia, ir mums pavyko įtikinti, kad reikia kažko linksmesnio – su jaunimu, pavasariu, šokiu. Bet vieną sąlygą tuometis pirmininkas iškėlė – be kario išvaduotojo vis tiek neapsieisite, jis turi būti. Karį išvaduotoją mes įdėjome po laiptais, jis ir dabar yra be jokių penkiakampių, sovietų atributikos – guli sau ir niekas jo nemato.“ Kalbėdama su J. Morkūnaite sužinojau, kad užsakovai ypač reikalavo ir netgi darė menininkui didelį spaudimą, kad karys būtų vaizduojamas su sovietine atributika. Tačiau K. Morkūnas buvo užsispyręs ir įtikino, kad kūrinyje bus tiesiog kario simbolis – dabar mums karys, simbolizuojantis kovą už Lietuvos laisvę.

O jei kada gyvai lankysitės, lipdami laiptais būtinai

Seimo rūmų vitraže „Šventė“ susitinka realistinės ir alegorinės figūros, itin būdingos K. Morkūno kūrybai.

Vitražas „Lietuva“ stikle atpasakoja mūsų šalies istoriją. Pro didžiulį kūrinį prasiskverbianti šviesa užpildo ir nuspalvina erdvią Birštono kultūros centro salę.

atkreipkite dėmesį į figūrą su berete. Menininko dukra atskleidė, kad tėtis tarp alegorinių personažų įkomponavo net ir savo autoportretą. Tai lyg menininko autografas, išliekantis kūrinyje amžiams.

Stikle įamžinta Lietuvos istorija

Pažintį su didžiausiais Lietuvoje sukurtais vitražais noriu pabaigti Birštone. Su šiuo kūriniu pirmą kartą susipažinau visai neseniai, praėjusią vasarą poilsiaudama kurorte. Buvau girdėjusi, kad miesto kultūros centrą puošia vienas didžiausių Lietuvos vitražų, bet niekada nebuvau jo mačiusi gyvai. Paprašiau, kad mane įamžintų šalia „Lietuvos“ – nuotraukoje pamačiau, kokia maža esu greta šio įspūdingo dydžio kūrinio.

142 kvadratinių metrų plono stiklo kūrinį 1980 metais sukūrė menininkas Vytautas Švarlys. Vitražas dėl tuo metu vyravusios ideologijos ilgą laiką buvo vadinamas „Tarybų Lietuva“. Tačiau pats kūrinio autorius teigia, kad šiame darbe nebuvo ir nėra jokių tarybinių simbolių ar ženklų. 2001 metais vitražas buvo restauruotas, o jo pavadinimas sutrumpintas ir dabar tai – „Lietuva“. Stiklo kūrinyje pavaizduota mūsų šalies istorija, pradedant karaliaus Mindaugo laikais, baigiant Lietuvos nepriklausomybės kovomis, meno, kultūros ir mokslo pasiekimais. Vienoje įspūdingo dydžio stiklo plokštumoje aprėpiama didžiulė įvairiomis spalvomis nušvintanti istorinė erdvė. Birštono kultūros centro direktorius Zigmas Vileikis teigia, kad „kultūros centras neįsivaizduojamas be šio vitražo“. Laikas parodė, kad tai buvo puikus pasirinkimas – vitražas įrašytas į kultūros vertybių registrą. ■

Pirmas dvi dalis pasakojimo apie vitražus kurortų architektūroje ir industrinėse erdvėse skaitykite ankstesniuose „Gatvės gyvos“ žurnalo numeriuose (www.gatvesgyvos.lt/zurnalas).

Projektą finansuoja

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

Modesto Endriuškos nuotr.

MUZIKA IR ISTORIJA SUSIJUNGIA

ekskursijos + koncertai vasaros vakarais

„Kristupo festivalis“ ir „Gatvės gyvos“ šią vasarą vėl susijungia, kviesdami į miesto istoriją ir geros muzikos pripildytus vakarus. Net aštuonios skirtingos vaikams ir suaugusiems skirtos ekskursijos, kurias lydės platų muzikos pasaulį atveriantys koncertai. Kviečiame pasimatyti Bernardinų sode ar Vilniaus senamiesčio kiemelių labirinte!

KONCERTAI + EKSKURSIJOS BERNARDINŲ SODE

07 11 Pianistas Michałas Landowskis kiekvieną natą sušildo jausmu, kiekvieną kūrinį paverčia išraiškingu pasakojimu. O ką atskleis po pianisto rankomis atgiję F. Chopino opusai?

07 13 Ieškote tobulo vasaros vakaro, skambant džiazui? Europos džiazo scenose puikiai pažįstami muzikantai, suburti gitaristo Mindaugo Stumbro į kvartetą, atliks jo autorinius kūrinius.

EKSKURSIJA

„BERNARDINŲ, SEREIKIŠKIŲ, JAUNIMO... SODO ISTORIJOS“

Ar kada teko giliau pasidomėti Bernardinų sodo istorija? Nuo daržo iki puošniausio vasaros teatro - ši vieta išgyveno ne vieną stebinančią transformaciją.

07 12 Atlikėjai Agnė Dūkštaitė ir Ignas Daniulis pademonstruos, ką reiškia kvapą gniaužianti, nuotaikinga kelionė. Vos per vieną valandą klarneto ir akordeono duetas jus nukels į šurmuliuojančias Argentinos gatves, įsuks į ispaniškų šokių ritmą, atskleis šiaurinės Lenkijos folkloro grožį.

EDUKACIJA ŠEIMAI

„JAUNASIS GAMTININKAS BERNARDINŲ SODE“

Ar kada teko giliau pasidomėti Bernardinų sodo istorija? Nuo daržo iki puošniausio vasaros teatro - ši vieta išgyveno ne vieną stebinančią transformaciją.

07 14 Pianistė Živilė Kudirkaitė ir sopranas Agnė Buškevičiūtė – Tumalavičienė įtrauks jus į mistišką kompozitoriaus Jeano Sibelijaus visatą. Čia, šiaurietiškos gamtos apsuptyje, atgyja gyvūnai, metų laikai, klajoja miško, vandens nimfos...

EKSKURSIJA VAIKAMS

„POJŪČIŲ SODAS“

Kviečiame pačius mažiausius 4-6 metukų vaikus pažinti Bernardinų sodo istorijas per pojūčius! Įvairius parko kampelius, sodo gamtos ir kultūros paslaptis tyrinėsime per patirtis – liesdami, uosdami, klausydamiesi, vaidindami...

Įėjimas į koncertus laisvas. Bilietų į ekskursijas ieškokite „Paysera Tickets“.

KONCERTAI + EKSKURSIJOS SENAMIESTYJE

07 19 Svaiginanti meksikietiška fiesta su moterų mariačių grupe „Flor de Toloache“.

07 28 Įspūdingas flamenko šokio spektaklis – Karmen istorija su Mursijos ispaniškojo baleto artistais.

08 11 Aklas muzikinis pasimatymas – visiškai nauja koncerto patirtis! Viskas vyks kitaip, nei įprasta...

08 24 „Karščiausio pasaulio gitaristo“ Milošo Karadglićiaus pasirodymas su Lietuvos valstybiniu simfoniniu orkestru.

EKSKURSIJA

„SENAMIESČIO KIEMELIŲ LABIRINTE“

Senojo Vilniaus kiemeliai žavi savo architektūra, paslaptingumu. Ekskursijos metu užklysime į rečiau lankomus kiemus, nersime į slaptus praėjimus bei skersgatvius ir pažinsime juos apvijusias istorijas.

Koncertai vyks Adomo Mickevičiaus bibliotekos kiemelyje. Bilietų į koncertus ieškokite www.kristupofestivalis.lt, bilietai į ekskursijas – „Paysera Tickets“..

GATVĖS GYVOS

KRISTUPO FESTIVALIS 2022

Didžiųjų atlaidų metu Šiluva pritraukia dešimtis tūkstančių tikinčiųjų. Aurimo Pališkio, VšĮ „Atrask Raseinius“ nuotr.

NEPAILSTANTIS TIKĖJIMO FENOMENAS

Alina Pavasarytė

Kiekvienais metais vasarą su kompanija važiuojame į Tytuvėnus – draugės tėvai svetingai priima mielame ramiame miestelyje regioninio parko centre. Čia yra absoliučiai viskas, ko reikia atostogų išsiilgusiam, skubančiam ir amžinai pavargusiam vilniečiui, – ramybė, ežerai, nuostabi gamta ir dažniausiai visada geras oras. Tokias atostogas „parduoti“ nesunku nuo betono nuvargusiam žmogui. Vis dėlto per dienas prie ežero gulėti – ne kiekvienam. Man reikia kultūros, tradicijų, egzotikos, legendų ir judesio. Ir, laimei, toli jų ieškoti nereikia – visa tai čia pat, vos už 8 kilometrų – nedideliame Šiluvos miestelyje.

Vos kiek per pusę tūkstančio gyventojų turintis miestelis lankytinų vietų ir objektų atžvilgiu drąsiai konkuruoja su gerokai didesnėmis gyvenvietėmis. Šiluvos istorija ilga ir apipinta pasakojimais apie stebuklus. Vieniems jie – tiesiog įdomios intriguojančios legendos, tikintiesiems – istorinė realybė. Svarbiausi objektai čia susiję su Švč. Mergelės Marijos gerbimu ir kultu, dokumentuotu dar XVII amžiuje, o pagrindiniai objektai, į kuriuos šimtmečiais krypo tikinčiųjų akys ir aplink kuriuos galiausiai susiklostė pamaldumo tradicijos, čia trys – stebuklingas Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas, malonėmis garsėjantis Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas ir Didieji Šilinių atlaidai. Pirmiems dviem skirtos atskiros miestelio šventovės dabar sudaro bendrą kompleksą, sujungtą modernios aikštės, kuri per atlaidus užsipildo dešimttūkstantinėmis žmonių miniomis.

Stebuklingas Dievo Motinos apsireiškimas

Dabar atvykstant į Šiluvą žvilgsnį iš tolo patraukia 44 metrų aukščio baltas, didingas Apsireiškimo koplyčios bokštas. Ši koplyčia – vienintelis įgyvendintas ir iki mūsų dienų išlikęs architekto ir skulptoriaus Antano Vivulskio monumentalus architektūros kūrinys, įgyvendintas 1924 metais. Koplyčia atvira lankyti ištisus metus. Įėjęs į vidų nustembi, nes pagrindinis jos akcentas – iš grindų išsikišęs lauko akmuo. Tikintieji aplink jį melsdamiesi eina keliais. Prisimenu mačiusi, kaip apėję jį kai kurie pabučiuodavo. Pati stengiuosi niekada netrikdyti pamaldumo praktikų – keliaudama užėjusi į bažnyčią per mišias į vidų neinu, palaukiu, kol jos baigsis. Panašiai jaučiuosi ir čia – kad ir turistiškai žiopsoti į pamaldumo praktiką įdomu, atrodo itin nepagarbu, o veiksmas nesibaigs taip greitai ir koplyčia neištuštės. Norėdama pabūti ilgiau, dažniausiai prisijungiu prie maldininkų, einu keliais.

> **Pasakojimas apie Dievo motinos apsireiškimą Šiluvoje – ankstyviausias iš Šventojo Sosto oficialiai pripažintų Mergelės Marijos apsireiškimų Europoje.**

Legenda byloja, kad XVI–XVII amžiuje konfesinių konfliktų metu (apylinkėse pradėjo dominuoti kalvinistai) paskutinis Šiluvos katalikų klebonas visus bažnyčios dokumentus, brangenybes ir šventovės paveikslą sudėjo į geležimi kaustytą skrynią ir užkasė laukuose netoli bažnyčios, prie didelio akmens. Neilgai trukus po to bažnyčia buvo uždaryta ir galiausiai sugriauta. Ta pati legenda byloja, kad būtent toje vietoje 1608 metais piemenims apsireiškė nepaprasto grožio moteris su kūdikiu ant rankų ir verkdama pasakojo, kad toje vietoje kadaise buvo garbinamas jos sūnus, o dabar tik sėjama ir ariama. Tuomet šimtametis apylinkių gyventojas prisiminęs, kad toje vietoje iš tiesų būta šventyklos, o prie akmens atrasta ir toji paslėpta dėžė su įrodymais.

Šis pasakojimas apie Dievo motinos apsireiškimą Šiluvoje – ankstyviausias iš Šventojo Sosto oficialiai pripažintų Mergelės Marijos apsireiškimų Europoje, chronologiškai gerokai lenkiančių panašias istorijas kitur žemyne. Paradoksalu, kad ir neretam lietuviui jis mažiau žinomas nei apsireiškimai Fatimoje Portugalijoje ar Lurde Prancūzijoje. Štai jums ir egzotika.

Žinia apie stebuklingą įvykį greitai pasklido visoje Lietuvoje ir į Šiluvą pradėjo traukti piligrimai, maldininkai, čia pradėtos rengti procesijos ir pamaldos. Sakoma, kad kaimai netgi rungtyniaudavo, kuri įspūdingiau ir „su didesniu trenksmu“ pasieks Šiluvą. Vyskupas Motiejus Valančius rašė: „Į miestelį įeinant, jaunikaičiai paparčius [vėliavas] virpino, būgnais mušė, patriūbočius pūtė ir iš šaudyklių šaudė, o seniai su motriškosiomis atsispirdami giedojo ir šaukė, nes juo katra parakvija su didesniu tranksmu į miestelį įėjo, tuo didesnė buvo garbė.“ Tokia triukšminga tradicija hierarchams kėlė nerimą, bet daug labiau ji piktino carinės Rusijos valdžią, draudusią tokius religinius susibūrimus, o ypač erzino sovietų ateizacijos architektus. Prisimenu istorijos studijų metus ir pasakojimus, kaip artėjant iškilmėms keliai į

Sovietų valdžia iš paskutiniųjų stengdavosi išsklaidyti ar bent įbauginti maldininkus, traukiančius į atlaidus.

Šiluvą būdavo uždaromi, darbo kolektyvams „dėl nenumatytų priežasčių“ draudžiama pasinaudoti transporto priemonėmis, procesijų organizatoriai baudžiami laisvės atėmimo bausmėmis, atskiri dalyviai slapta arba viešai registruojami, o kaip alternatyva tuo pačiu metu organizuojami pasaulietiniai renginiai.

Tai, kad Sovietų valdžia iš paskutiniųjų stengdavosi išsklaidyti ar bent įbauginti maldininkus, traukiančius į atlaidus, liudija „Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos“ publikacijos: rašoma, kad nuo 1960-ųjų pasitelkus miliciją imta fiziškai trukdyti maldininkams čia atvykti – iš kai kurių vairuotojų atimdavo teises, išlaipindavo keleivius ir panašiai. Milicija užkirsdavo kelius ir net šunkelius, vedančius į miestelį. 1979 metais net buvo paskelbtas kiaulių maras, kad tik maldininkai negalėtų atvykti. Vis dėlto jokios priemonės nesutrukdė net brutaliausios ateizacijos laikotarpiu – toje pačioje Kronikoje pateikiama statistikos duomenų apie milicijos neišsigandusių procesijų į Šiluvą dalyvių skaičių: 1975 metais dalyvavo 500–600 žmonių, 1976 metais – 600–700, 1977 metais – 800–1 000. Tad žinant, kuo rizikavo dalyviai, nugalėdami baimę ir įvairiausias kliūtis, atvykdavo išties daug žmonių.

Stebuklingas Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas

Ne tik apsireiškimo įvykis, bet ir dar vienas objektas – Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas, nuo XVII amžiaus gerbiamas Šiluvos bazilikoje, traukė čia tikinčiuosius. Dar XVII amžiaus pirmoje pusėje per atlaidus čia apsilankydavo per 10 tūkst. žmonių. Be abejo, piligrimus traukė ne (tiek) paveikslo grožis, bet prie jo patiriamos malonės, stebuklai, išgijimai. Tikinčiųjų dėkingumą Dievo Motinai jau tuomet liudijo gausūs votai, sukabinti aplink paveikslą.

Votas – tai nedidelis, dažniausiai sidabrinis, auksinis ar paauksuotas ženklas, dovanojamas paveikslui ir kabinamas viešoje vietoje, taip atsidėkojant už patirtas malones. Labiausiai stebina jų formos – galima išvysti ne tik populiariausius širdies, bet ir kojų, rankų, akių formos dirbinius... Išgijimo atveju votai dažnai atspindi pasveikusios kūno dalies formą. Sulaukus dvasinės pagalbos dažnai aukojami širdies, kryželio formos votai. Juos, tiesa, naujesnius, aplink paveikslą galima apžiūrėti ir dabar. Senieji, kaip gana įprasta, greičiausiai buvo sunaudoti sukurti paveikslui prabangius aptaisus – sidabrinį auksuotą rūbą.

Susirinkusieji maldai žvelgia į vieną iš Šiluvos šventovių - Švč. Mergelės Marijos Gimimo baziliką. Jos didžiajame altoriuje galima išvysti ir malonėmis garsėjantį Dievo motinos su Kūdikiu paveikslą. Aurimo Pališkio, VšĮ „Atrask Raseinius“ nuotr.

Žinios apie prie paveikslo patirtas malones nebūdavo perduodamos tik iš lūpų į lūpas: XVIII amžiuje vyskupas Steponas Giedraitis prieš iškilmingą paveikslo vainikavimą nusprendė sudaryti oficialią komisiją stebuklingiems įvykiams ištirti. Komisija prisaikdino ir apklausė nemaža žmonių, patikrino votus ir knygą, kur buvo užrašoma apie stebuklinguosius įvykius. Surinkus reikiamus duomenis, 1786-aisiais paveikslas vainikuotas, t. y. jam iškilmingai uždėtos popiežiaus pašventintos karūnos. Šis įvykis – vienas iš svarbiausių miestelio istorijoje, liudijantis oficialų gautų malonių, užtariant Šiluvos Marijai, Bažnyčios pripažinimą. Iškilmės truko tris dienas.

Beje, lankydamiesi šventovėje šiandien, galime apžiūrėti paveikslo originalą, kuo retai galėjo pasidžiaugti ankstesnės kartos, mat daugelį metų paveikslas turėjo ypatingą gerbimo formą: ant jo viršaus būdavo nuleidžiamas kitas, taip malonėmis garsėjantį paveikslą apsaugant ir net paslepiant. Galimybė išvysti stebuklais garsėjantį paveikslą tik šventadieniais ar tam tikromis progomis sustiprindavo nekasdieniškumo, šventiškumo ir sakralumo įspūdį. Po pastarosios restauracijos 2003 metais sugrąžinus

Į Šiluvą veda Gyvosios piligrimystės keliai, kuriais galima žygiuoti pavieniui ar prisijungti prie organizuojamų grupių. Juozo Kamensko nuotr.

> **Mėgstantiesiems veiksmą ir ieškantiesiems unikalių patirčių būtina apsilankyti tada, kai Šiluva atrodo įspūdingiausiai, – titulinių atlaidų metu.**

į altorių Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslą, jis kitu paveikslu nebėra dengiamas. Tiesa, karūnoms mūsų dienų pasiekti nepavyko: netrukus po restauruoto paveikslo sugrąžinimo į baziliką, per 2003 metų Kalėdas, į šventovę įsibrovę asmenys pavogė paveikslo aptaisų karūnas ir auksinę Dievo Motinos sagę. Nors senosios taip ir nebuvo surastos, 2006-aisiais paveikslas pasipuošė dviem naujai sukurtomis – Dievo Motinai ir Kūdikiui skirtomis – aukso karūnomis, pašventintomis popiežiaus Benedikto XVI.

Kada ir kaip lankytis

Šiluvoje dėl įvairių priežasčių (savanorystės, dalyvavimo pamaldose ar tiesiog užsukant važiuojant pro šalį) lankytis teko ne kartą. Mane labiausiai stebina tai, kaip skirtingai kiekvieną kartą gali atrodyti ta pati vieta. Kviesdamas ten draugus, niekaip negali numatyti, nupasakoti ir pažadėti, koks jausmas pasitiks, „kokią situaciją“ rasite.

Pavyzdžiui, nuvažiavus paprastą dieną pasitinka didžiulė tuščia ir, atrodo, nesibaigianti aikštė, jungianti dvi stilistiškai skirtingas šventyklas, jausmas toks, lyg įžengtum į sakralios ramybės ir didybės erdvę. Nemėgstantiesiems triukšmo, ieškantiesiems ramybės ir susikaupimo, norintiesiems tyloje apžiūrėti gausiai paveikslais, skulptūromis dekoruotą Šiluvos baziliką, tai – puikus laikas. Vis dėlto dienų, kai miestelis pasitiks visiška rimtimi, ne tiek ir daug. Didesnė tikimybė atvykus „pataikyti“ į mišias, pamaldas, Rožinio ar Gailestingumo Vainikėlio maldą, koncertą, kongresus, sutikti besimeldžiančias ar besiilsinčias piligrimų grupeles. Negali būti tikras, kad tyla pasitiks net naktį – pavyzdžiui, kiekvieno mėnesio 13 dieną maldininkai Sveikatos koplyčioje susirenka dėkodami už išgijimą ar prašydami sveikatos ir meldžiasi per naktį. Gražia tradicija tampa ir „Bažnyčių naktys“, kai Šiluvos ir aplinkinių rajonų bažnyčios kviečia į vakarinius koncertus.

Na, o mėgstantiesiems veiksmą ir ieškantiesiems unikalių patirčių būtina apsilankyti tada, kai Šiluva atrodo įspūdingiausiai, – titulinių atlaidų metu. Katalikų bažnyčiai švenčiant Švč. Mergelės Marijos gimimo dieną (rugsėjo 8 d.), kiekvienų metų rugsėjo 7–15 dienomis Šiluva tampa pačiu tikriausiu veiksmo centru. Kasmet artėjant atlaidams skelbiama išsami dienų programa, kviečiant į atlaidus atvykti įvairių tarnysčių, profesijų, amžiaus tikinčiuosius. Švenčiamos kariuomenės, policijos, medikų, katalikiškų bendruomenių, kunigų ir vienuolių, šeimų ir jaunimo dienos. Jose meldžiamasi aktualiomis intencijomis. Skaičiuojama, kad kasmet apsilanko 50–75 tūkst. tikinčiųjų.

Tai tarytum didžiulis ir gerai organizuotas festivalis: tūkstantinės minios užlieja šiaip jau erdvią sakraliąją aikštę ir jos prieigas, ir didžiulė aikštė tarytum susitraukia vos talpindama įvairaus amžiaus ir profesijų žmones, šeimas, bendruomenes, piligrimų grupes. Šv. mišias aukoja Lietuvos vyskupai, gausiai atvykstantys kunigai iš įvairių Lietuvos vyskupijų ir svečiai iš užsienio, pamaldose gieda jungtiniai chorai, zuja savanoriai, prekybininkai atveža įvairiausių smulkmenų, suvenyrų, neatskiriamu atlaidų atributu tapusių ilgų blizgančiuose įpakavimuose įsuktų (ir tikrai ne dėl jų skonio perkamų) saldainių, įvairios katalikiškos institucijos (leidyklos, redakcijos, paramos organizacijos ir pan.) pristatinėja savo veiklą, rengiamos konferencijos, pristatymai, koncertai, aikštės prieigose piknikaujama, dalijamas vanduo ir arbata... Kai reikia, tvarką ir rimtį palaikyti padeda jaunieji savanoriai. Labiausiai visame tame šurmulyje man patinka tai, kad nepaisant to, ar atkeliavai dėl religinių paskatų, ar tiesiog paturistauti, pasidairyti minioje – kaip turistas nesijauti. Tiesiog įsilieji į minią. Ir nors viskas kiek nejprasta, o ir tikrai nekasdieniška, kažkur lyg girdėta, lyg matyta, bet anaiptol nenuobodu. Man tai – tobula vietinė egzotika, kurią privaloma pamatyti ir patirti.

Gyva piligrimystė

Nenorintiesiems laukti rugsėjo puikus variantas yra dar viena iniciatyva – Gyvosios piligrimystės keliai. Šiuo metu parengti ir sutvarkyti šeši maršrutai – kiekvienam pagal galimybes galima rinktis nuo trumpiausio 8 km maršruto ir atriedėti dviračiu nuo Tytuvėnų, patyrusiems žygeiviams sužymėtas 25 km kelias nuo Betygalos. Paslaugus Piligrimų centras Šiluvoje siūlo ir pavėžėti iki pradžios taško, norint po kelionės pernakvoti miestelyje. Keliai sužymėti specialiais ženklais – rodyklėmis su Šiluvos logotipu. Labai gražu, kad kai kuriose vietose, kur kelias sutampa su Šv. Jokūbo kelio atšakomis, matomos ir piligrimams atpažįstamos kriauklelės. Galima sakyti, šie maršrutai derina tradicinę lietuvišką – ėjimo į atlaidus – ir tūkstantmetę europietiškos piligrimystės į Santjago de Kompostelą tradicijas. Nors šie keliai skiriasi nuo dabar smarkiai Lietuvoje populiarėjančių Camino Lituano ar Šv. Jokūbo kelio, didžiausias skirtumas yra pats kelionės tikslas, bet ne piligrimystės esmė.

Apsilankius Šiluvoje rugsėjį apima ir nebepaleidžia mintis, kaip labai čia viskas veržlu, nors neįprasta, bet sava, ir nuostaba, kad šimtamečių tradicijų nereikia nei kažkaip dirbtinai gyvinti, nei atkurti: jos vis dar gyvos ir moderniomis formomis atkartoja kone pusės tūkstantmečio istoriją. ■

VASARA SU „GATVĖS GYVOS VAIKAMS“

KULTŪROS IR GAMTOS LOBIŲ TYRINĖJIMAI PO ATVIRU DANGUMI

Vasara mieste – laikas tyrinėti paslaptingas parkų ir skverų kerteles, pasislėpti nuo saulės tarp paslaptingų senamiesčio mūrų, pasilabinti su gurgiančios upės krante rymančia undinėle... Kai lauke šilta ir gera, „Gatvės gyvos vaikams“ kviečia vaikus, šeimas į kultūros ir gamtos edukacijas po atviru dangumi. Gal tai bus atradimų kupina gimtadienio šventė, o gal savaitė nuotykių stovykloje?

Jaunasis gamtininkas Bernardinų sode

edukacija

Mažiesiems vilniečiams Bernardinų sodas – viena mėgstamiausių žaidimų vietų. Tačiau ar kada teko susipažinti su šio ypatingo parko istorija, čia besistiebiančiais augalais ir medžiais? Kadaise šį sodą įkūrė vienuoliai – ieškosime jų paliktų pėdsakų, pasitelkę žaidimus ir užduotis tyrinėsime įvairius parko kampelius.

Muilo burbulų dirbtuvės

edukacija

Kada atsirado muilo burbulai? Kodėl jie taip žavi ne tik fizikus, bet ir dailininkus? Edukacijoje sužinosime daugybę smagių istorijų ir išmoksime pūsti milžiniškus muilo burbulus! Kas žino, gal kartu pagerinsime pasaulio rekordą išpūtę didžiausią?

Užupio respublikoje

ekskursija

Už Vilnelės upės teka kitoks, meno ir netikėtumų kupinas gyvenimas, juk Užupis – visai kita respublika! Leisimės ją pažinti: įžengę į teritoriją visi gausime antspaudą, išsiaiškinsime, ką reiškia Užupio herbas, pakalbinsime ant kranto tyliai rymančią undinėlę, patys svajosime Tibeto skvere dėliodami mandalas ir būtinai apsilankysime įvairiausiais kūriniais apraizgytame meno inkubatoriuje!

Jaunasis gamtinėtojas: pasislėpusios parkų istorijos

stovykla

Vilniaus parkai tikrai turi ką papasakoti – leisimės tyrinėti gamtinių ir istorinių jų paslapčių! Praversime vartus į Sapiegų parko ir rūmų ansamblį, žygiuosime vaizdingame Karoliniškių draustinyje, tyrinėsime Vingio parko botanikos lobius, traukiniu dundėsime į naujai atgimusį Trakų Vokės dvarą...

Platesnė informacija apie visas „Gatvės gyvos vaikams“ ekskursijas, edukacijas ir stovyklas **www.gatvesgyvos.lt/vaikams.**

Maršrutai po Vilnių savarankiškiems pasivaikščiojimams.

Susipažinkite su Savanorių prospekto pramone, blokiniais Karoliniškių kvartalais, „kolonijine“ Pavilnio praeitimi, menkai pažįstamu kaimyniniu Lentvariu ir dar daugybe kitų objektų, nepatenkančių į tradicinį turistinį taką.

GATVĖS GYVOS vaikams

Kultūros patirčių stovyklos Vilniaus senamiestyje

kūrybiškos ekskursijos

išskirtiniai edukaciniai užsiėmimai, dirbtuvės

susitikimai su kultūros, meno kūrėjais

Platesnė informacija ir registracija www.gatvesgyvos.lt/vaikams